

הנרי ג'ירו

האקטיביזם החינוכי היא דרך שתאפשר להוציא לפועל 'אסטרטגיה של ערעור' בכיתה. האקטיביזם החינוכי נשען על הפדגוגיה הביקורתית על כל גרסאותיה ובמיוחד זו של הנרי ג'ירו. נקודת המוצא של הפרויקט של ג'ירו היא התיאוריה הביקורתית של החברה מבית מדרשם של בנימין, אדורנו, הורקהיימר ומרקוזה. על פי ג'ירו בית הספר הוא מרחב פוליטי הממלא תפקיד בייצור שיחים וסובייקטים ושליטה עליהם וכן בשיווקם היעיל. בית הספר לפיכך הוא מנגנון כוח חברתי מרכזי ואמצעי מניפולטיבי חשוב. אכן הטקסט הבית ספרי אינו מנותק מהקונטקסט החברתי והתרבותי אלא הוא חלק ממנו, בכל דרך: בטקס, בארכיטקטורה הבית ספרית, במבנה השיעורים, במבחנים וגם ביציאות החוץ בית ספריות. ג'ירו מתייחס לבית הספר בהקשריו החברתיים והפוליטיים – הפנימיים והחיצוניים – כשיסודות אלה נתפסים כפעילות גומלין מתמדת, הנטועה תדיר בסיטואציה היסטורית קונקרטית וכחלק מאידיאולוגיה. האקטיביזם החינוכי המוצע כאן אינו עוד רק פעילות חינוכית שתגוון את הלמידה או תבצע סביבה שאלת חקר בנאלית אשר תשובתה מובנת מאליו. הוא יאפשר למורה להציע לכיתתו שורה של פעילויות אקטיביות אשר יאפשרו למידה תוך ערעור החומר הלימודי. על המורה ליצור סיטואציה אשר תאפשר פעולה בעקבות אותו ערעור. פעולה חיובית ולא שלילית כדי למנוע שימוש לרעה בערכי האקטיביזם החינוכי, במיוחד בגיל הצעיר של גן הילדים ובית הספר היסודי. האקטיביזם החינוכי אינו פעולה למען איכות הסביבה (איסוף בקבוקים ומחזור נייר), עזרה לחלשים (איסוף מוצרי יסוד בחגים ופעולות נוסח עמותות צדקה או התנדבות במסגרת מחויבות אישית בתיכון) וגם לא פעולה במסגרת תנועת נוער. מטרתן של כל פעולות אלה היא חיובית אבל היא לא מבצעת ערעור של המובן מאליו אלא פועל במסגרת כלליו. האקטיביזם החינוכי נועדה להביא לפעולה אקטיבית בסוף פעולת הערעור. ראוי כי תהיה מחויבות בית ספרית לאקטיביזם חינוכי. אין הדבר אומר כי חובה שתהיה מדיניות ניהולית אשר מעודדת בגלוי אקטיביזם בכל פעולה חינוכית אך ראוי שלא תיווצרנה התנגדויות בסיסיות אשר יכשילו את המורים ואת תלמידיהם. להלן מספר הצעות לאקטיביזם חינוכי: • בפרק הנלמד סביב השואה התלמידים ייצאו לראיין ניצולי שואה סביב שאלות שטרם נשאלו או שלא מקובל לשאול אותם (למשל ממה נהנו בתקופת השואה או מה החוויה החיובית הזכורה להם מתקופת השואה). שאלות מסוג זה יאפשרו הפיכת השואה מדבר-מה מקודש, מרוחק, מאובייקט היסטורי בתוך השיעור ההיסטוריה התיכוני לשאלה קרובה לתלמיד, דרך הסובייקט שעבר את תקופת השואה שאפשר להכיל עליו את מילותיה של זלדה לכל איש יש שם, יש לו תחושות ויש לו תובנות. תובנות אלה מקבלות משמעותיות בחלוף שישים שנה. האקטיביזם החינוכי יוביל לאפשרות לשאול שאלות, כל שאלה, להביא את ניצול השואה לכיתה, לשמור עמו על קשר, להיות פעיל בקרב קהילת ניצולי השואה (ולא במסגרת מחויבות אישית), לחקור סוגיות כמו מדוע ישראל מתייחסת לניצולי השואה כפי שהיא מתייחסת. שאלה אחרונה זו אפשרית לבחינה גם בשיעורי סוציולוגיה או כלכלה בתיכון. פעולה אקטיבית בסיסם פעולת הערעור תהיה: הקמת אתר אינטרנט שיביא את הנתונים בפני כלל קהילת בית הספר או הקהילה המקומית, יצירת תנועת צעירים יחד עם ניצולי שואה למען הגברת המודעות לתחום הסיוע לניצולי שואה. • בשיעורי איכות הסביבה ניתן לבחון את הצדדים החיוביים של פרויקט המחזור

הלאומי ובמיוחד את הצדדים השליליים שלו (השתלטות עולם הפשע). סוגיה זו מאפשרת בחינה אקטיבית בשאלה כיצד קורה שיוזמות חיוביות בתחום חברתי מוליכות לשחיתות וכיצד עודף כוח בידי גורמים שלטוניים או חברתיים מביא להשחתת מידות. הפעולה האקטיבית תהיה איסוף הנתונים ממקורות מידע רבים ככל האפשר, ראיונות עם אנשי ציבור ואנשי אקדמיה סביב נושא הכוח השלטוני ועולם הפשע וכתובת נייר עמדה אשר יובא בפני מקבלי החלטות למשל בוועדת החינוך של הכנסת. • בשיעורי חברה יכולים התלמידים לעסוק במסגרת אקטיבית חברתי בשאלות כמו מדוע מדינת ישראל לא משנה את התקן של 40 תלמידים לכיתה מאז הקמתה? למי יש אינטרס לשמר את מספר התלמידים הגבוה בתקן הגן (35 תלמידים) מאז ועד היום? בחינת שאלות אלה תהיה תחילה עיונית ואולם מאוחר יותר תביא לראיונות עם גורמים פוליטיים וגורמים חינוכיים. הפעולה האקטיבית תהיה יצירת קואליציית השפעה של בני נוער שמטרתה להביא לפעולה יזומה שתביא לשינוי התקן בכיתות הגן ובכיתות בית הספר. • בשיעורי תקשורת ניתן לנתח את הדרתן של אוכלוסיות חלשות מהדיווחים החדשותיים סביב תאונות דרכים למשל. הפעולה האקטיבית תהיה שיתוף הציבור באתר אינטרנט אשר יעודד ביקורת התקשורת דרך מעקב יום יומי אחר אמצעי התקשורת המרכזיים. הפדגוג החינוכי, המורה, שיוביל את הצעדים הללו יצטרך להצטייד ברמת מחויבות גבוהה ביותר לפעולתו החינוכית על פי גישתו של נתן גובר אודות הפדגוג הביקורתי. לדבריו, על הפדגוג הביקורתי להיות בעל השקפת עולם הומניסטית רדיקלית, מתעב כל סוג של דיכוי, ניצול, אפליה, הומופוביה וגזענות, שואף להומניזציה על ידי מאבק לא אלים בערכיה של החברה הקפיטליסטית, הפוסט-אידיאולוגית ובגילויים של לאומנות, פשיזם וגזענות באשר הם. עליו להיות שרוי בתודעה פעילה ומתמדת של חשיפה, פענוח והתמודדות עם המסרים האידיאולוגיים, הפוליטיים, החברתיים והמוסריים של עבודת החינוך, בעיקר של הסמויים שביניהם ונוקט בדרכי "הערמה וחתרנות" מוגבלות כדי להחדיר לעבודתו רכיבים ביקורתיים שמטרתם לטעת בתלמידיו ספקות וביקורת כלפי האתוסים הקפיטליסטיים, הלאומניים, הגזעניים והאחרים.

פאולו פריירה

על פי אותה גישה האקטיבית החינוכי יהיה מורכב משלושה צעדים. בראשון, למידה עיונית של עובדות תוך הכוונת הלומד להציף שאלות הנשענות על אסטרטגיה של ערעור. המחנך יספק אורה של לגיטימציה לשאלות מסוג זה. הוא לא מתבקש לעסוק רק בשאלות אלה גם ביצירת מצע בסיסי של ידע נרחב ומעמיק. אין לרוץ עם התלמידים לפעולות אשר נודף מהן ריח של פופוליזם זול ויצירת עניין מזויף שלא יחזיק לאורך זמן. המחנך יצטרך להוביל צעדי למידה אלה במחויבות לקראת הצעד השני. במסגרתו יגבשו התלמידים פעילות של שאלת שאלות חתרניות בדרכי "הערמה וחתרנות", כדברי גובר אשר מפרש וטוען שאין למחנך זכות לממש את הפוליטיקה של השחרור של פאולו פריירה על גבם של התלמידים אלא "לזרוע ספקות וביקורת אך לא אשליות". כך יגבש המחנך אקטיבית חינוכי שלא מביא לאוטופיה פדגוגית אלא לריאליזם פדגוגי שבמסגרתו התלמיד לומד את הקודים החברתיים, את יכולת ערעורם אבל גם את מגבלותיו הוא. בצעד השלישי, התלמידים יגבשו פעולה אקטיבית: יציאה אל מחוץ לגבולות הכיתה ובית הספר בבדיקת הסוגיות שהעלו מתוך מטרה ליצור בהם ספקנות אך גם הבנה של אפשרויות של פדגוגיה ביקורתית בתחומי בית הספר בהיקף שיאפשר למחנך לסייע לתלמידו להגיע לכלל למידה

משמעותית אשר יתכן ואף מומלץ שגם תביא אותו לפעולה ציבורית. 5 הערות על האקטיביזם 1. אין קיצורי דרך. ברמה הבסיסית על האקטיביזם להעניק לתלמידים ידע מעמיק אודות הנושא. אין "לקפוץ" לאקטיביזם בקרב צעירים (וגם מבוגרים) בלי הבהרת מטרותיו. 2. מוטיבציה תחילה. האקטיביזם דורש מהמורה לרמת מחויבות ומוטיבציה גבוהה דרך התחברות ממשית לנושא הנלמד. בהמשך אקטיביזם דורש גם זמן, גם מהמורה. זמן זה יכול להיות תובעני בשלבים כאלה ואחרים של התהליך אך הם מביאים לסיפוק רב בעשייה החינוכית מצד המורה ותלמידיו. 3. להיות חיובי. על המחנך להוביל את תלמידיו לפעולה אקטיבית חיובית ולא לפעולה שלילית אשר תעודד חריגה משמירת החוק או שדר של אפשרויות בלתי מוגבלות בשימוש בכוח האקטיבי. 4. לא בכל מחיר. יש לאפשר לצעירים גם לא להיות אקטיביסטים ולאפשר פלורליזם אשר לא יבטא בוז גלוי או סמוי כנגד המבקשים שלא ליטול חלק פעיל. לא כל חוסר רצון לאקטיביזם הוא בהכרח אדישות. לעיתים הוא ביטוי של חוסר בשלות. 5. נכונות להיכשל. על המחנך להיערך (ולחכן את תלמידיו) לאפשרות כי הפעולה האקטיבית תכשל. אין להביא את התלמידים למצב של "משחק סכום אפס" שבו אין טעם לנסות אקטיביזם כדרך חיים משום שהוא צפוי להיכשל. ראוי ללמד כי מכשולן לומדים. לומדים יותר. מקורות: גובר נתן (1999). "הרהורים ביקורתיים על הפדגוגיה הביקורתית" בתוך: אילן גור-זאב (עורך), מודרניות, פוסט מודרניות וחינוך. תל אביב: הוצאת רמות, אוניברסיטת תל אביב. עמ' 121 – 142 גור-זאב אילן (תשנ"ז). "הנרי גירו – פדגוגיה ביקורתית?" בתוך אילן גור-זאב (עורך), חינוך בעידן השיח הפוסטמודרני. ירושלים: מאגנס. עמ' 65 – 88. פריירה פאול (1981). פדגוגיה של מדוכאים. תל אביב: הוצאת מפרש. פריירה פאול ושור איירה (1990). פדגוגיה של שחרור, דיאלוגים על שינוי בחינוך. תל אביב: הוצאת מפרש. גרסה מקוצרת של מאמר זה הופיעה ב"הד החינוך – אל המאה ה-21", גיליון מס' 7, יוני 2007, עמ' 66 -